

دکتر پرویز سرندي *
ابوالفضل علي محمدي **

روانشناسی مدیریت در آثار ادب فارسی

چکیده :

هدف این تحقیق ، همچنان که از عنوان آن برمی آید ، تطبیق نظریه های چهار شخصیت ادبی ایران با آراء و اندیشه های مربوط به ابعاد روانشناختی و اصول مدیریت^۱ نظریه پرداز فرانسوی ، هانری فایول^۲ است. در این تحقیق اندیشه های چهارنفر از بزرگان ادب فارسی مورد بررسی قرار گرفته است . این چهار متفکر ادیب ایرانی عبارتند از :

۱ - شیخ فریدالدین عطار نیشابوری شاعر و متفکر قرن ششم هجری مصادف با قرن دوازدهم میلادی .

* عضو هیات علمی گروه روانشناسی دانشگاه تبریز .

** مدرس دانشگاه آزاد اسلامی - مرکز تبریز

1- Psychology of Management

2- H.Fayol

۲ - خواجه نظام الملک ، سیاستمدار قرن پنجم هجری مصادف با قرن یازدهم میلادی .

۳ - حکیم ابومحمدالیاس بن یوسف ، مشهور به نظامی، شاعر ونظریه پرداز قرن ششم هجری یا قرن دوازدهم میلادی.

۴ - نصراله منشی نویسنده بزرگ قرن ششم هجری یا قرن دوازدهم میلادی .

پس از مطالعه آثار دانشمندان مذکور ، یک اثر از هر نویسنده یا شاعر، که مطالب مربوط به مدیریت وجنبه های روانشناختی در آن متمرکز بود، انتخاب شده و به شیوه ی توصیفی مورد تجزیه وتحلیل قرار گرفته است ، آثار منتخب عبارتند از :

۱ - اسکندرنامه (بخش اقبالنامه) ، اثر حکیم نظامی

۲ - سیاستنامه ، اثر خواجه نظام الملک

۳ - کلیله و دمنه، اثر نصرالله منشی

۴ - منطق الطیر - اثر شیخ عطار

بررسی وتحلیل کتب مذکور نشان می دهد، که شاعران ونویسندگان گرانقدر ادب فارسی ، تنها به کلام هنری وصنایع ادبی و ذوق و خیال خود اکتفا نکرده اند، بلکه اندیشه های ژرف اجتماعی ، روانشناختی، اداری و سیاسی را نیز در آثار خود طرح نموده اند و از این جهت به عنوان متفکر ونظریه پرداز معرفی می شوند. به طوری که پس از رده بندی یافته ها و تحلیل یادداشتها، نتایج زیر به دست می آید:

۱ - ویژگیهای جسمی - روانی مدیر در آثار ادب فارسی با نظر

هنری فایول مطابقت می کند.

۲ - فرآیند مدیریت در آثار ادب فارسی با نظرهانری فایول

هماهنگی دارد.

۳ - متفکران ایرانی در بیان این نظریه ها برهانری فایول، حق

تقدم دارند.

معرفی هانری فایول

هانری فایول کیست و چه می گوید؟ " هانری فایول (۱۸۴۱-۱۹۲۵)

صنعتکار و نظریه پرداز نامدار فرانسوی ، در ۱۹ سالگی زندگی کاری خود را به عنوان مهندس معدن آغاز کرد . او همهی زندگی کاری خود را در یک شرکت سپری کرد و در سن ۴۷ سالگی مدیرعامل آن شرکت شد و بعد از هفتاد و هفتمین سال تولدش ، بازنشسته گردید. هنگامی که او مسئولیت را به عهده گرفت ، شرکت فاصله ای چندانی با ورشکستگی نداشت ، اما تحت مدیریت او و استفاده از اصول روانشناسی مدیریت شرکت رشد و رفاه زیادی به دست آورد. موفقیت کارآفرینی او برایش شهرت و آوازه ای بسیاری به ارمغان آورد . و زمانیکه در ۱۹۱۶ کار اساسی خود را در باره مدیریت منتشر ساخت ، نام خود را برای همیشه در تاریخ صنعت به ثبت رسانید.^۱

محققان دانشگاه های آمریکا معتقدند که " هانری فایول فرانسوی

که مدیریت یک شرکت معدنی را از سالهای ۱۸۸۸ تا ۱۹۱۸ به عهده

۱ - کل چی. ای " تئوریها و فرآیندها مدیریت ، " سهراب خلیلی شورینی ،

چاپ اول ، (تهران : مدیریت دولتی ، ۱۳۷۴) ، ص ۳۷ .

داشت ، یکی از قدیمترین و جامعترین نظریات مربوط به مدیریت عمومی را ارائه نمود. فایول در ظرف ۳ سال به عنوان مدیرعامل شرکت معدنی از طریق پرورش و اعمال مفاهیم مختلف روانشناسی مدیریت ، شرکت در حال رکود و در شرف سقوط را به یکی از بزرگترین شرکتهای فرانسوی تبدیل کرد. بسیاری از نوشتههای او هنوز کاملا قابل اعمال بوده و در تفکر مدیریت معاصر سهم زیادی دارند. برای شناساندن اهمیت کار فایول، او را پدر دیدگاه فرآیند مدیریت تلقی می‌کنند.^۱

" فایول در مورد تحقیقاتش هدفی داشت که می خواست درزمینهی تجزیه و تحلیل تئوری های سازمانی مطالعات و بررسی هایی داشته باشد و مسائل ، مشکلات سازمانی را براساس مشاهدات و مطالعات علمی مورد بررسی قرار دهد. وی معتقد بود که مدیریای رئیس هر سازمانی علاوه بردارای بودن شرایط و ویژگیهای لازم ، بایستی دارای استعداد مدیریت و احاطه کامل در انجام امور اداری باشد تا این که بتواند اجرای برنامه های سازمانی را با حداقل هزینه و در ظرف کوتاه ترین مدت و داشتن حداکثر کارائی انجام دهد..."^۲

۱ - تروا، رابرت " اصول مدیریت و رفتار سازمانی ، " عین اله علا ،

چاپ اول (تهران ، زوار ، ۱۳۶۹) ص ۲۲ .

۲ - کمال پرهیزگار، "تئوری مدیریت ، " چاپ ششم ، (تهران ، آگاه)،

ص ص ۴۹ و ۴۸ .

معرفی چهار اثر ادب فارسی

الف : اسکندرنامه ، اثر حکیم ابومحمدالیاس بن یوسف مشهور به نظامی است . نظامی در سده‌ی ششم هجری در شهر گنجه متولد شده و در سال ۶۱۴ روی درنقاب خاک کشیده است . نظامی به هنگام سرودن این کتاب ۶۴ سال داشت . او می خواست آن چه راکه ، از حکمت و دانش آموخته و اندوخته است به صورت و بیانی هرچه خوشتر به یادگار نهد .^۱

ب : سیاستنامه ، شامل عماره‌ی افکار و عقاید و تجربه‌های نظام‌الملک در قرن پنجم هجری است . زندگی خواجه نظام‌الملک از لحاظ تجاری که در کشورداری به دست آورده و از نظر طول مدت وزارت و وسعت حوزه‌ی حکومت او بسیار مشخص و کم نظیر است .^۲

سیاستنامه پنجاه فصل در موضوعات متنوع کشورداری دارد که استنباط و درک خواجه را از مسائل سیاسی و اجتماعی نشان می‌دهد .

پ : منطق‌الطیر ، اثر گراندقدرشیح فریدالدین عطار نیشابوری است . عطار از نام‌آوران قرن ششم و هفتم هجری و از عارفان پرکار و فعال بوده است ، به گونه‌ای که برخی تا یکم دونود اثر به او نسبت داده اند . منطق‌الطیر از شاهکارهای جاودان ادبیات فارسی است .

۱ - نظامی‌گنجوی " خسرو شیرین " ، عبدالمحمدآیتی ، چاپ اول (تهران، حبیبی ، ۱۳۵۳) ، ص ۲۵ و ۱۹ و ۱۸ و ۹ .

۲ - غلامحسین یوسفی ، " دیداری با اهل قلم " چاپ اول ، (مشهد ، دانشگاه فردوسی ، ۱۳۵۵) ، ص ۱۱۸ .

عارفی همچون عطار و آن هم در منطق الطیراز پویندگان جامعه است، که عمری را صرف فراگیری علوم و فنون کرده و با ذکر تمثیلات و حکایات^۱، شیوه‌های رهبری و مدیریت را جهت رسیدن تمامی موجودات به هدف غایی که همانا وصال به حق است نشان می‌دهد.

ت: کلیله و دمنه از جمله‌های آن مجموعه‌های دانش و حکمت است که خردمندان قدیم گرد آوردند و به هرگونه زبان نوشتند و از برای فرزندان خویش به میراث گذاشتند. این کتاب را در اعمار و قرون متمادی گرامی می‌داشتند و می‌خواندند و از آن حکمت عملی و آداب زندگی و زبان می‌آموختند. هرچند که اصل کتاب به هندی بود و پنجه تنبیره نام داشت، اما نصرالله منشی در ترجمه‌ی این اثر، مقید به متابعت از اصل نبوده و ترجمه و نگارشی آزاد ساخته و پرداخته است.^۲ بیان این نکته ضروری است که این اثر گرانقدر که برای اداره یک جامعه و برای شناخت ویژگیهای افراد گوناگون یک جامعه که لازمه کار یک مدیر است، نوشته شده است. نصرالله منشی در زمان غزنویان می‌زیست و منشی بهرامشاه غزنوی بود. کلیله و دمنه نصرالله منشی از نوع کتب حکمت عملی است و به‌خصوص به آیین کشورداری و مدیریت جامعه توجه خاص دارد.

۱ - فریدالدین عطار نیشابوری، "منطق الطیر"، احمد رنجبر، چاپ سوم

(تهران، اساطیر، ۱۳۷۰)، ص ۲۶ و ۲۳.

۲ نصرالله منشی، "کلیله و دمنه"، مجتبی مینوی، چاپ چهارم (تهران

دانشگاه تهران، ۱۳۵۳)، ص ۲.

مدیریت و ادبیات

رابرت ترواٹا،^۱ رئیس بخش مدیریت دانشگاه ایالتی میسوری و چین نیوپورت^۲، رئیس دانشکده بازرگانی آلاباما معتقدند: " برای یک علم غیر دقیق مثل مدیریت، نقطه آغازین را ممکن است بسط و رشد اصول مبتنی بر مشاهده و تجربه دانست، لذا یک فرد می تواند از راه تحقیق علمی در جستجوی اثبات یا نفی آنها برآید. با وجودیکه این چنین دستورالعمل ها فاقد دقت پیشگوئی علوم فیزیکی می باشند، راه تجربه، آزمایش و بحث هنوز برای استفاده از روش آزمایش و خطای مستقیم در عمل مدیریت از امتیاز خاصی برخوردار است. البته، باید تشخیص داد که اصول حاصله راهنما هستند، نه اینکه مطلق باشند."^۳

دکتر کمال پرهیزگار می نویسد: " اجرای اصول و مفاهیم تئوری کلاسیک (منسوب به فردریک وینسلوتایلور)^۴ موجب بروز اختلافاتی دیگر در کلیه سطوح سازمانهای کارگری گردید... عکس العمل های ناشی از کار سبب گردید که جامعه شناسان و روانشناسان تئوری نئوکلاسیک^۵ و یا روابط انسانی^۶ را عرضه دارند...."

1- R.Trovatha

2-J.Now port

۳ - رابرت ترواٹا، " اصول مدیریت و رفتار سازمانی، " عین اله علاء،

چاپ اول، (تهران، زوار، ۱۳۶۹)، ص ۲۲ .

4-F.W.Tailore

5-Neo-classial

6-Human Relations

این تئوری خود نیز بانی تعارضات و تصادماتی در سازمانهای مختلف، به لحاظ برخورد افکار و سلیقه ها شد..... آخرین پدیده‌ای که در قلمرو تئوریهای مدیریت و روانشناسی مدیریت عرضه شده تئوری بوروکراسی ماکس وبر^۱ بود^۲ انتقادهای گوناگون که از مفهوم بوروکراسی " وبر " و متدولوژی انتخابی او به عمل آمده ، تحت سه عنوان، در کتاب مکاتب و مبانی مدیریت نوشته شده است .

البته شکی نیست که فرضیه ها و اصول مدیریت ، در فهم و درک مدیران از سیستم های سازمانی و اداره کرد مطلوب آنها ، نقش اساسی به عهده داشته است ، اما بحث این است که این فرضیه ها و اصول را چه بنامیم ، علم ، دانش یا هنر؟

آن چه که مسلم است ، زمینه ها و تئوریهای مدیریت از بوتله آزمایش و تجربه مقاوم بیرون نیامده و به عنوان قانون علمی تثبیت نشده است ، به عنوان مثال ، اساس و پایه تئوری " پدر مدیریت علمی " بر حداکثر استفاده از ماشین و انسان ، به عنوان دو عامل تولید، جهت فزاینده سود، با حداقل هزینه و صرف حداقل زمان بوده است. تایلور معتقد بود که کاربرد این تئوری سازمان ها و کارگران را سعادت مند خواهد کرد: اما اجرای این تئوری باعث بروز افزایش تصادفات و تضادهائی بین طبقات کارگران و کارفرمایان گردید. هم چنین بسود سرنوشت تئوری منسوب به التون می یو^۳ که گروه کارفرمایان بر اثر درخطر

1- Max Weber

۲ - کمال پرهیزکار، " تئوریهای مدیریت " چاپ ششم، (تهران، آگاه، ۱۳۷۵) ، ص ۲۲ .

3-Elton Mayo

افتادن منافع خود از قبول اصول و مفاهیم تئوری آنان خودداری نمودند.^۱
 حتی ساخت گرایان^۲ با منطقی‌های اعلام کردن اصول مدیریت بسته
 طور غیرمستقیم از ادعای علمی بودن این تئوریهادست برداشتند.
 اساس معتقدات و مفروضات فلسفی نظریه پردازان ساخت گرایان
 " برپایه مذهب اصالت ساخت و سازش " بین طبقه کارگر و کارفرما
 بود.^۳ تئوری ساخت گرایان بر روی عوامل حاکم بر فزاینده‌گی اجتماعی
 از قبیل ، سیاست ، مذهب و اقتصادی که عناصر اصلی " اصالت
 ساخت " اجتماعات بشری است ، تکیه نموده و معتقد است که تعادل و
 توازن در سازمانهای اجتماعی زمانی امکان پذیر است که رعایت
 " اصالت ساخت و سازش " را نموده باشند. نظریه نوین لودویک ون-
 برتالانفی^۴ نیز از صراحت و قاطعیت در بیان ، اجتناب ورزیده و با
 گرایش به احتمال و انفاق معمولا در اعلام مواضع خود از عباراتی
 شبیه " ممکن است " ، " عموما " و " معمولا " استفاده می کند.
 برخلاف نظریه کلاسیک که اعلام می کند " کاربرد اصول مدیریت"
 فعالیت و کارکرد سازمان را بهبود خواهد بخشید... تئوری مدرن هیچگاه
 چنین صراحت و اطمینانی نمیدهد، زیرا نظریه نوین تا آنجا به وجود

۱ - محمد عباس زادگان . " مکاتب و مبانی مدیریت ، " چاپ دوم ،

(تهران ، انتشار ، ۱۳۷۳) ، ص ۴۹ .

2-Structuralists

۳ - رک به شماره ۵ ص ۱۵ .

۴ - L.V. Bertalanffy

متغیرهای گوناگون و متعدد معتقد است که کاربرد جملات قطعی و محدود کننده به ندرت امکان پذیر است.^۱

آخرین دیدگاه در زمینه مدیریت، دیدگاه اقتضائی یا اضطراری است. این دیدگاه را "می توان بدین معنی دانست که محیط های گوناگون نیازمند روابط سازمانی متفاوتی هستند، تا از این طریق بیشترین کارآئی حاصل آید. براین اساس دیگر، بهترین و تنهاترین راه وجود ندارد."^۲

با این همه، حتی کسانی که مدیریت را علم می دانند و "حیثیت آن را به عنوان علم درخور تردید نمی شمارند، باز به هیچ وجه قطعیت موضوع آن را با آنچه به فیزیک یا ریاضیات مربوط می شود، قابل مقایسه نمی دانند. در حقیقت فقط در علوم مربوط به طبیعت است که می توان از رابطه، ریاضی که بین پدیده هاست، سخن گفت از قانون، چنانکه فقط آنجا که قانون ثابتی حکمفرماست می توان از پیش بینی قطعی و ضروری که یک غایت عمده علم است صحبت کرد."^۳

در هر صورت مدیریت به عنوان یک مجموعه منسجم از دانشهای نظیر، روانشناسی ارتباطات، آمار، جامعه شناسی، اقتصاد، علوم اداری، محیط شناسی، کامپیوتر... هرچند نمی تواند قانونی ارائه

۱ و ۲ - هبررت . جی . هیکس ، " تئوریهای سازمانی مدیریت، " گوئل - کهن ، چاپ ششم ، (تهران : اطلاعات ، ۱۳۷۲)، ص ۹۹-۱۱۱ .

۳ - عبدالحسین زرین کوب ، " تاریخ در ترازو ، " چاپ اول ، (تهران امیرکبیر، ۱۳۵۴)، صفحه ۱۲۱ و ۱۱۹ .

نماید، اما این امر نمی تواند امکان بالقوه علمیت مدیریت را به کلی نفی کند. " در واقع تنها با ادراک و تصور روابط ریاضی بین پدیده های گوناگون نیست که آنها را می توان به وجه علمی تبیین کرد. در هر نوع تبیین که بتوان بین آنچه خطاست و آنچه حقیقت دارد، فرق گذاشت نتیجه علمی است " ^۱ . علم نسبی.

هم چنین کسانی که مدیریت را هنر نامیده اند به همان اندازه مبلغین " علم " ، راه خطا رفته اند و بر این نکته واقف نبوده اند که :

" علم و هنر از ناحیه های متفاوت ذهن انسان برمی خیزند. هر چند نوعی از تخیل در هر دو مدخلیت دارد. لیکن میان آن دو در دامنه و آهنگ عاطفی تفاوت عظیمی وجود دارد. علم در واقع تراز پایهی حسی را مطرود می داند و در بخش انتزاعی ، عقلانی مغز جای دارد و با صورتهای ریاضی کار می کند....."

اما هنر به دلیل ترکیب حسیات ، در اوج تکامل و به طریق ویژه زنده می شود. " ^۲

اگر دو نفر با شرایط یکسان جسمانی و ادراکی و تخصصی در دو سازمان مشابه به اعمال مدیریت متفاوت (مطلوب و نامطلوب) دست بزنند، به مهارت و عدم مهارت این دو مدیر مربوط می شود، نه ، به هنرمندی و بی هنری آنان .

۱ - عبدالحسین زرین کوب ، " تاریخ در ترازو " ، چاپ اول ، (تهران :

امیرکبیر ، ۱۳۵۴) ، صفحه ی ۱۲۱ و ۱۱۹ .

۲ - دیویدماندل ، " علم و هنر " ، بهروز عزیدفتری ، (ماهنامه ی ادبیات

معاصر ، شماره نهم و دهم ، دی و بهمن ۱۳۷۵) .

البته ، این سخن ، به آن مفهوم نیست که در مدیریت از هنر و ادبیات استفاده نشود، برعکس تمام سخن نوشته حاضرین است که وقتی ، خود مدعیان علمی بودن مدیریت ، در کلاسهای مدیریت ، آثار شکسپیر^۱ ، تولستوی^۲ ، آلبرکامو^۳ و دیگر ادیبان و نویسندگان را تحلیل می کنند،^۴ چرا در جامعه ما به این مهم پرداخته نمی شود؟ آیا هنوز این ذهنیت در محققین علوم اجتماعی ما باقی است که محتوی ادبیات فقط به حوزهی ذوق و احساس تعلق دارد و پدیده ای شخصی است ؟ و یا حوزهی گستردهای از تجربهی حسی است که به واقعیتهای عینی اشاره دارد؟

در حقیقت اگر ادبیات را مخلوق ذهنیت افرادی بدانیم که هیچ ارتباطی با پدیده های اجتماعی نداشته باشند، چه وجه تشابهی بین دانش مدیریت و ذوق ادبی می توان یافت ؟ اما چنان که اشاره شد، نه مدیریت و روانشناسی حاکم بر آن علمی است که متکی بر قوانین قطعی باشد و نه ، ادبیات را می توان سراسر ذوق شخصی نامید. ادبیات و به ویژه ادبیات فارسی ، گنجینه ای است از مواد خام گرانبها که تمام فعالیت های عقلی ایرانیان را در طول قرون و اعصار در خود جای داده است. اگر جز این بود، فصلی با عنوان " ایران شناسی " در دنیای غرب گشوده

1- W. Shakespeare

2-L. Tolstoi

3- A. Camus

۴ - فصلنامه مدیریت دولتی، "شماره ۲۱" تابستان ۱۳۷۲ صفحه ۶۰ .

نمی‌شد، تا مواد خام فرهنگی را همچون مواد خام زیرزمینی استخراج کرده و با لعاب "کاربردی" و "مصرفی" به خودما تحویل دهد، بی‌گمان این فرایند استخراج و تصفیه و تهیهی کالاهای مصرفی و کاربردی نقطه‌ی قوت متفکران غربی در مقابل سهل‌انگاری و بی‌اعتنائی متخصصان داخلی در مورد منابع ارزشمند مادی، فرهنگی متعلق به خودشان می‌باشد.

رابطه بین ادبیات، مدیریت و روانشناسی مدیریت رابطه بین فیزیک و متافیزیک نیست که هرکدام، موضوع خاص، روش متفاوت و قوانین جداگانه داشته باشند. رابطه بین ادبیات، مدیریت و روانشناسی مدیریت رابطه بین رشته‌های علوم انسانی است. که اگر الگوهای علوم اثباتی و تجربی را قابل تعمیم در آنها بدانیم، هر سه رشته‌رامی توان "علم" نامید، در غیر این صورت هر سه بخشی از دانش بشری در طول زمان هستند که از منشاء واحد تجربه، تفکر و تخیل سرچشمه گرفته‌اند و نمی‌توان فرد مشخص و زمان مشخصی را در شکل‌گیری آن سه رشته به درستی معین کرد. اما می‌توان اوایل قرن بیستم را زمان توجه ویژه به دانش مدیریت و روانشناسی مدیریت در دنیای غرب اعلام نمود، زمانی که کتابهای کاربردی توسط "فردریک وینسلوتایلور"^۱ وهانری فایول در زمینه مدیریت انتشار یافت. جالب است که بدانیم بسیاری از آثار ادب فارسی نیز صرفاً به‌جهت آموزش مدیریت نوشته شده و جنبه کاربردی داشته است از جمله این آثار سیاستنامه و کلیله و دمنه است که در ارتباط مستقیم با موضوع و هدف مدیریت نوشته شده‌است.

طرح مساله

آیا درمتون ادب فارسی مباحثی در زمینه مدیریت و روانشناسی مدیریت هست ؟ پاسخ به این سؤال ، البته دشوار نیست . چرا که ادبیات فارسی آئینه‌ی تمام نمای زندگی اجتماعی - روانی ایرانیان است . زندگی اجتماعی - روانی ملتی که حتی در افق‌های دورتاریخ (در دوره مادها) ، با انتخاب دیاکو به مدیریت جامعه ، از او خواستار می‌شود که " در اجرای عدالت ، اهتمام ورزد."^۱ و در برخی از ادوار - تاریخی مدیرانی پرورش داده است ، که دشمنانش نیز به آنان " به چشم فرمانروایان آرمانی " ^۲ نگریسته و " لیاقت نظامی و سیاسی فوق العاده آمیخته به مروت " ^۳ و تسامح آنان را نسبت به اقوام مختلف ستوده‌اند. وجود یک سازمان اداری منظم در ایران باستان قابل تصور است ، چرا که با اتکاء به آن سازمان منظم بود که مدیران می‌توانستند بزرگترین سیستم امپراطوری دیرپای دنیا را به نحو مطلوب اداره نمایند. یکی از ویژگیهای مدیران موفق در ایران باستان ، اعتقاد به اصول اخلاقی و دینی بوده است . چنان که " پادشاهان هخامنشی اصول کشورداری خود را مأخوذ و منطبق بر آئین زرتشت می‌دانند " ^۴ و حکام بعد از اسلام با نسبتهای بسیار متفاوت دستورات

۱ و ۲ - عبدالحسین زرین‌کوب ، " تاریخ مردم ایران قبل از اسلام " چاپ اول ،

(تهران : امیرکبیر ، ۱۳۶۴) ، ص ۱۳۱ و ۱۳۵ و ۸۸ .

۴ - امیرمهدی بدیع ، " یونانیان و بربرها ، " احمد آرام ، چاپ دوم ،

(تهران : پرواز ، ۱۳۶۴) ، ص ۲۱۰ .

قرآن مجید و شیوه، رسول (ص) و فرمان حضرت علی "ع" به مالک اشتر را مدنظر قرار داده‌اند.

چنان که اشاره شد، ادبیات فارسی متأثر از اوضاع و احوال اجتماعی بوده‌است. بخش قابل توجهی از محتوای آثار ادب فارسی را مطالب مربوط به روانشناسی، جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی و نقد شیوه‌های حکومتی تشکیل داده‌است. بی‌گمان، بیان این مطالب بویژه در ادواری که مدیرانی ضعیف و خود رای در مصدرکارها بوده‌اند، چندان سهل و بی‌دردسرنبوده‌است. در چنین روزگارانی "پسندران خانواده‌ها و روسای قبایل و سلاطین سرزمین‌ها هریک به فراخور احوال درحوزه‌ی خود به یک نحو مستبد می‌باشند و بنابراین کودکان و مریدان و اتباع، همگی ناچارند برای گفتگو با مراتب مافوق، گفتار خویش را در لفافه‌ی حکایات و افسانه‌ها بپوشانند، زیرا بیم آن‌دارند که بیان واقعیت به زبان ساده، مورد پسند ایشان واقع نشود، به‌همین دلیل است که در قصه‌های شرقی پرندگان و حیوانات و حتی ماهی‌ها از نعمت گفتار برخوردارند."^۱ سرویلیام جونز^۲ می‌نویسد: "در ایران بحث درباره‌ی یک موضوع و به‌خصوص برای روشن کردن اذهان پادشاهان، بدون کمک گرفتن از چند حکایت یا تمثیل که در سایه‌ی آن نویسنده بتواند، انتقادات و نصایح خود را پنهان کند، امکان‌پذیر نبوده‌است."^۳

۱ و ۳- کوکب صفاری، "افسانه‌ها و داستانهای ایرانی در انگلیس"، چاپ اول،

تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۵۷، ص ۱۱۶ و ۱۰.

در چهار اثر ادب فارسی ، بالاخص در کتاب کلیله و دمنه، از این قبیل تمثیلات و حکایات بسیار دیده می شود که نویسندگان فارسی زبان ، به دلیل محدودیت ها و ممنوعیت های اجتماعی ، سیاسی و ترس از پیامدهای نامطلوب انتقادهای صریح و مستقیم ، به مکانیسم دفاعی تمعید^۱ متوسل شده‌اند و " با تغییر ماهیت تمایلات اضطراب زا^۲ آنها را به صورت حاکم پسند و به زبان حیوانات بیان داشته و حق مطلب را ادا نموده‌اند.

بنابراین ، تحلیل داستانها و توضیح تمثیلات و کشف کنایات لازمه‌ی درک پیام واقعی شاعران و نویسندگان ایرانی است . این پیامها تا آن جا که به مدیریت مربوط است ، نه تنها قابل تطبیق با اصول و ویژگیهای مدیریت می باشد، بلکه ترجمه آنها به زبانهای اروپایی و تاثیر آن ها در فرهنگ عمومی و اذهان تیز بین غرب این احتمال را به وجود می آورد که صاحب نظران مدیریت در فرانسه و انگلستان و آمریکا نمی توانسته‌اند آن چه که اندیشمندان ایرانی گفته‌اند، بی اطلاع باشند.

1-Sublimation

۲ - سیروس عظیمی ، " مباحث اساسی در روانشناسی " رفتارشناسی " چاپ سوم تهران ، خرداد ۱۳۵۰ ، ص ۱۹۷ .

ویژگیهای شخصی مدیران دیدگاه هانری فایول و تطبیق آن با خصایص

مدیر در آثار ادب فارسی

۱ - کیفیتهای فیزیکی یاتوانایی جسمانی : فایول " دارا بودن نیرو و انرژی جسمانی و داشتن قیافه و ظاهری متناسب را کیفیت فیزیکی مدیر می نامد".^۱ در آثار ادب فارسی این ویژگی برای مدیر، مورد تاکید است. در کلیله و دمنه، شیری که به عنوان حاکم و مدیر جنگل انتخاب شده است، هم مظهر نیرومندی است و هم مظهر سلامت جوانی و هم نمونهی زیبایی و رعنائی. " در حوالی آن مرغزار، شیری بود و با او وحوش و سباع بسیار، همه در متابعت و فرمان او، و او جوان و رعنا^۲ و مستبد به رای خویش بود." ص ۶۱ باب شیروگاو.

هم چنین در منطق الطیر، هدهد که به عنوان راهبر و مدیر مرغان و پرندگان انتخاب می شود، سلامت و زیبائیش به خصوص به جهت حلهای که دربرو افسری که بر سر دارد، زیانزد تمام مرغان است.

حلهای بوداز طریقت دربرش	افسری بوداز حقیقت بر سرش
وادی و کوه و بیابان رفتهام	عالمی در عهد طوفان رفتهام
با سلیمان در سفرها بودهام	عرضی عالم بسی پیمودهام

ص ۱۰۰ تا ص ۱۰۲

۱ - محمدعباس زادگان " مکاتب و مبانی مدیریت"، چاپ

دوم، تهران، انتشار، ۱۳۷۳، ص ۷۶.

۲ - رعنا در زبان فارسی، صفت است و معنی خوش قد و بالا را می دهد. فرهنگ

معین.

نظامی نیز در اقبالنامه، ویژگیهای اساسی پادشاهی و مدیریت رادرسیمای اسکندر می یابد. در اقبالنامه، اسکندر سمبول مدیریت است، اما اسکندر تاریخی نیست. اسکندر تاریخی ویرانگر و خونخوار است، اما اسکندر نظامی، حکیم و مردم دوست و عدالت گستودر واقع از صفات این مدیر، علاوه از تندرستی و نیرومندی ذوالقرنین قرآنی بودن نیز می باشد. " بدینگونه، اسکندر نظامی از همان آغاز نه یک جهانجوی تاریخ بلکه یک جهانگیر جوانمرد است که مثل یک عیار تمام عیار هر جا پای حیثیت خوی وی در میان است، هر چه دارد، برای حفظ یا اعاده‌ای آن به خطر می اندازد."^۱

همش هوش دل بود وهم زور دست

بدین هر دو بر تخت باید نشست

(اسکندرنامه ص ۱۰۰۸)

توانایی جسمانی یک مدیر در سیاستنامه مورد تاکید عملی است در این کتاب که خود نظام الملک سمبول مدیریت می باشد، علاوه از تدبیر در امور دیوان و ولایت، به تربیت سپاه اقدام کرده است و سلامت و تندرستی و شجاعتش به حدی است که " حتی در جنگها خود همراه پسران بر مقدمه‌ی لشکر می جنگید و خطر را مردانه پذیره می شد."^۲

۱ - عبدالحسین زرین کوب، " پیرگنجه در جستجوی ناکجا آباد"، چاپ اول،

(تهران: سخن، ۱۳۷۲)، ص ۱۰۷.

۲ - غلامحسین یوسفی، " دیداری با اهل قلم"، چاپ اول، (مشهد -

دانشگاه فردوسی، ۱۳۵۵)، ص ۱۱۰.

۲ - کیفیتهای ذهنی یا " توانایی فکری": به اعتقاد هانری فایول

مدیران سازمانها باید از قدرت فهم و درک مسائل برخوردار باشند. آنان باید قادر شوند مطالب گوناگونی را بیاموزند. توانایی درک مسائل تشخیص عوامل، چگونگی ارتباط این عوامل و عناصر، تعیین روشهای گوناگون هر فعالیت و توانایی ی سنجش هر روش را در پرتو ملاحظات مختلف داشته باشند و به طور کلی بتوانند قضاوت و اجتهاد کنند. آنان باید، هم چنین از توان و نیروی فکری به قدر کافی برخوردار باشند و از به کار انداختن اندیشه در زمینه‌ی امور گوناگون و پیگیری مسائل به زودی احساس خستگی و کسالت نکنند و در آرا و عقاید خود جمود فکری و تعصب را جایگزین منطق و استدلال نسازند.^۱

آثار ادب فارسی این ویژگی را با برجستگی تام نشان می دهد. در سیاستنامه برای کسانی که می خواهند در امر مدیریت به فعالیت بپردازند، توصیه می شود که :

الف : " اندر کارها شتابزدگی نباید کرد و چون خبری می شنوند، اندر آن آهستگی باید فرمود تا حقیقت آن بداند و دروغ از راست پدیدار آید، که شتابزدگی کار ضعیفان است نه، کار قادران."^۲

ب : " به هر شهری نگاه کنند، تا آنجا کیست که او را بر کار دین شفقتی است و از ایزد تعالی ترسان است و صاحب غرض نیست ، او را

۱- محمد عباس زادگان ، منبع قبلی ، ص ۷۶ .

۲- خواجه نظام الملک ، " سیاستنامه" ، هیپوبرت دارک ، چاپ دوم ،

(تهران : علمی و فرهنگی ، ۱۳۴۶) ، فصل ۲۸ .

بگویند که امانت [مدیریت] این شهر و ناحیت در گردن تو کردیم و اگر کسانی که بدین صفت باشند، امتناع کنند و این امانت نپذیرد، ایشان را الزام باید کرد و به اکراه بیاید فرمود.^۱

پ : " واجب است بر پادشاهان از احوال رعیت و لشکر بر دورو نزدیک خویش بررسیدن و اندک و بسیار آنچه رود بدانستن . اگر نه چنین کند عیب باشد و بر غفلت و خوارکاری و ستم کاری حمل کنند و گویند ، فساد و درازدستی که در مملکت می رود یا پادشاه می داند یا نمیداند، اگر میدانند و معنی نمی کند، آن است که همچون ایشان ظالم است و به ظلم رضا داده است و اگر نمیداند، پس غافل است و کم دان".^۲

در کتاب کلیله و دمنه بابی هست به نام " پادشاه و برهمنان " در این باب توانائی ذهنی و فکری پادشاهان مورد بررسی قرار می گیرد که اگر " پادشاهی به سخاوت ، جهان ، زرین کند، یا به شجاعت ده مصاف بشکند، چون از حلم بی بهره بود، به یک عربده همه را باطل گرداند و تمامی لشکر و رعیت را نفرت دهد. ثبات و وقار پادشاهان رازیباتر حلیتی و تابان تر زینتی است ، اگر اخلاق خود را به حلم و دیانت آراسته نگرداند، به یک درشت خوئی جهانی خراب شود و خلق آزرده و - نفور گردند و بیسی جانها و مالها در معرض ملاک و تفرقه اند".^۳

۱ - همان ، فصل هفتم

۲ - همان ، فصل دهم

۳ - نصرالله منشی: " کلیله و دمنه "، مجتبی مینوی ، چاپ چهارم، (تهران : دانشگاه تهران ، ۱۳۵۳)، باب پادشاه و برهمنان .

نظامی در اسکندرنامه پادشاهی اسکندر را که مبتنی بر منطوقو استدلال حاصل از مشورت بود، می ستاید.

به فرمان کارآگهان کارکرد بدین آگهی بخت رایارکرد
(ص ۱۰۰۶)

هم چنین توانائی درک مسائل و باریک بینی او را تحسین می کند.
به باریک بینی چوبشتافتی سخن های باریک دریافتی
(ص ۱۰۰۴)

عطار نیز در پیشوایان راستین ، حلم و علم و دینداری را تمجید می کند.

خواجہ حق پیشوای راستین کوه حلم و بحر علم و قطب دین
گرتعصب می کنی از بهر این نیست انصافت بمیرا ز قهر این^۱

۳ - کیفیتهای اخلاقی :

" فایول خصوصیات اخلاقی و روحی لازم برای مدیریت سازمانها را به صفات زیر تعمیم می دهد. قدرت اخلاقی باثبات و استحکام مبانی روحی و اخلاقی، اشتیاق به پذیرفتن مسئولیت ، برخورداری از نیروی ابتکار، احساس وفاداری ، ظرافت طبع و نکته سنجی موافق با مقتضای زمان و عوامل محیط ، آراشهی گفتار و کرداری متناسب از خود و بالاخره برخورداری از عظمت و وفاداری که حسن احترام دیگران را به خود جلب

(- فریدالدین عطار نیشابوری، " منطق الطیر"، احمد رنجبر، چاپ سوم

کند."۱

در آثار ادب فارسی به کسانی که می خواهند مدیر باشند، توصیه می شود که :

الف : با خلق خدای تعالی نیکوئی ورزند و از آنان جز مال حق نستانند و آن نیز به مدارا و مجاملت طلب کنند.

" سیاستنامه - فصل ۳۸ "

ب : اگر به شمشیر جراحی افتد، علاج توان کرد هشدار کسه جراحی سخن هرگز علاج پذیر نباشد.

" کلیله و دمنه - باب بوف و زاغ "

پ : ثبات و وقار پادشاهان را، زیبا تر حلیتی و تابان تر زینتی است، اگر اخلاق خود را به حلم و دیانت آراسته نگرداند، به یک درشت خوئی جهانی خراب شود و خلق آزرده و نفور گردند.

" کلیله و دمنه - باب پادشاه و برهمنان "

ث : پادشاه موفق آن است که کارهای او به ایثار صواب نزدیک باشد و از طریق مضایقت دور، نه کسی را به حاجب، تربیت کند و نه از بیم، عقوبت روادارد. و پسندیده تر اخلاق ملوک رغبت نمودن است در محاسن صواب و عزیز گردانیدن خدمتکاران مرضی اثر.

" کلیله و دمنه - باب باز جست کار دمنه "

سکندر جهانجوی فرخ سریر نشسته چو بر چرخ بدر منیر

کمان‌گوشه‌ی ابرویش خم‌گرفت ز تندیش گوینده را دم گرفت
اسکندرنامه (ص ۱۰۴۹)

۴ - کیفیت معلومات عمومی :

به اعتقاد هانری فایول^۱ این دسته از معلومات عبارت است از مطالبی که ارتباط با وظایف خاص سازمان ندارد، بلکه تواناییهای رهبری و مدیریت آنها را ایجاد می‌کند. داشتن درک کلی از علوم روز، زیر بنای اصلی معلومات مذکور است.^۱

در آثار ادب فارسی دانش و معلومات مدیر فقط مختص به دانش مدیریتی نیست. بلکه مدیر اگر اسکندر زمان هم باشد، همنشینی و همصحبتی با اندیشمندان برای او غنیمتی است.^۲ اسکندر با هفت تن از فیلسوفان نامبردار عصر که این بار سقراط نیز در بین آنها بود خلوت می‌کند. بزم ساده‌یی خالی از تکلف و خودنمایی^۲ در این بزم که خالی از باده‌ی غرور است صحبت از کشورداری و لشکرکشی نیست صحبت از آگاهستی و معلومات فلسفی است.

دل شه در آن مجلس تنگبار

به ابرو فراخی در آمد به کار

به دانندگان راز بگشاد و گفت

که تاکی بود رازها در نهفت

۱- محمدعباس زاذگان، منبع قبلی، ص ۷۷.

۲- عبدالحسین زرین کوب، "پیرگنجه در جستجوی ناکجا آباد"، چاپ

اول، (تهران: سخن، ۱۳۷۲)، ص ۱۹۶.

بسی شب به مستی شدو بیخودی

گذاریم یک روز در بخوردی

یک امروز بینیم در ماه و مهر

گشائیم سر بسته های سپهر

بدانیم کاین خرگه گاو پشوت

چگونه در آمد به خاک درشت

نخستین سبب رادراین تار و پود

بجوئیم از اجرام چرخ کبود

اهمیت دانائی و دانش مدیران در آثار ادب فارسی به اندازه‌ای است که

نظام الملک در سیاستنامه می نویسد. " بوذرجمهر را پرسیدند، سبب

چه بودکه پادشاهی آل سامان بیران گشت و تو تدبیرگران پادشاه بودی

وامروز ترابه رای و تدبیر و خردودانش درهمه جهان همتانیست ؟

گفت : سبب دو چیز : یکی آل سامان برکارهای بزرگ ، کارداران

خردونادان گماشتند و دیگر آنکه دانش راواهل دانش رادشمن داشتندی."۱

(فصلی چهل ودو)

۵ - معلومات خاص یادانش ویژه :

به اعتقاد هانری فایول " این معلومات مربوط به وظایف شغلی

است که فرد انجام می دهد و در واقع مربوط به موضوعات و هدفهایی

است که سازمان و مشاغل آن برای تحقق بخشیدن به آنها به وجود

آمده است. "۱

در آثار ادب فارسی، کسی که هدف سازمان را شناخته و به وظایف خویش جهت رسیدن به آن هدف آشنائی نداشته باشد، نمی تواند به مقام رهبری برسد. و اصولا اگر کسی واجد این شرایط نباشد، افراد زیر مجموعه، سرنوشت خود را به دست او نمی سپارند. به همین سبب قرعه‌ی مدیریت در داستان تمثیلی منطق الطیر به نام "هد هـد" می افتد.

جمله گفتند این زمان ما را به نقد

پیشوائی باید اندر حل و عقد

تا بود در راه ما را رهبری

زانکه نتوان ساختن از خود سری

در چنین ره حاکمی باید شگرف

بوکه بتوان رست از این دریای ژرف

حاکم خود را به جان فرمان کنیسم

نیک و بد هر چه بگوید آن کنیسم

عاقبت گفتند حاکم نیست کس

قرعه باید زد طریق این است و بس

قرعه افکندند بس لایق فتاد

قرعه شان برهد هد عاشق فتاد

جمله او را رهبر خود ساختند

گرهمی فرمود سرمی باختند^۱

۱ - فریدالدین عطار نیشابوری، "منطق الطیر"، احمد رنجبر، چاپ

سوم، (تهران: اساطیر، ۱۳۷۰)، ص ۱۹۴.

علت این که مرغان از انتخاب " هد هد " به مقام پیشوائی اظهار شادمانی کرده ولیاقت او را در مدیریت تأیید می کنند این است که " هد هد " نه تنها هدف از حرکت پرندگان را که رسیدن به سیم — رغ (خداوند) است ، می داند، بلکه عمیقا به آن هدف اعتقاد دارد و عاشق آن هدف (پادشاه) است . بعلاوه مسیر آن هدف را هم خ — سوب می شناسد و طریقه هدایت مرغان از وادی های پرخطر را یاد گرفته است .

هد هد آشفته دل ، پرانتظار

در میان جمع آمد — دب — قرار

حله ای بود از طریقت در برش

افسری بود از حقیقت بر سرش

تیز وهمی بود در راه آمده

از بدو از نیک آگاه آمده

چون منم مشغول درد پادشاه

هرگزم دردی نباشد از سپاه

آب بنمایم ز وهم خویش من

رازها دانم بسی زین بیش من

هست ما را پادشاهی بی خلاف

در کوهی، که هست آن کوه قاف

نام او سیمرغ و سلطان طیور

اوبه مانزدیک و مازو ، دور ، دور^۱

۶- تجربه : " به عقیده‌ی فایول تجربه در زمینه‌ی معلوماتی است که ضمن انجام وظایف خاص و از تصدی کار بخصوصی عاید فرد می‌شود. بنابراین تجارب حرفه‌ای به تدریج وظرف زمان مناسبی به دست می‌آید."^۱

در آثار ادب فارسی به تجربه‌ای که از تصدی کار خاص عاید فرد می‌شود، تاکید شده‌است . در کلیله و دمنه می‌خوانیم:

شیر، پادشاه جنگل ، می‌خواست که از میان سباع و وحوش بسیاری که همه در طاعت و متابعت او بودند، معاون و دستیاری انتخاب کند. شغال را که به زهد و بی‌اعتنائی به امور دنیوی مشهور شده بود، به پیش خود خواند و بهر نوع بیازمود، و پس از چند روز فرمود: به سمع ما رسانیده‌اند که تو در زهد و عفت منزلتی یافته‌ای و اکنون برتو اعتماد می‌خواهیم فرمود تا درجه‌ی تو بدان افزاشته گردد و در زمره‌ی خواص و نزدیکان ما آئی.

شغال جواب داد که : ملوک سزاوارند بدانچه برای کفایت مهمات، انصار و اعوان شایسته‌گزینه‌ند، اما من براین کار وقوفی و در آن تجربتی ندارم.

شیر فرمود: چون رضای ما تو را حاصل آمد، خود را به وهم بیمار

مکن .

شیر با او وثیقتی موکد به جای آورد و اموال و خزاین بدو سپرد.

اما قرب و مکانت او بر نزدیکان شیرگران آمد و در مخالفت او با

یکدیگر مطابقت کردند و روزها در آن تدبیر بودند. تا اینکه اورابه دزدی متهم کردند. شیر بر او خشم گرفت و دست خصمان را در کشتن شگال مطلق گردانید.

مادر شیر بر بی گناهی شگال وقوف یافت و پسر را از تعجیل برخوردار داشت. شیر سخن مادر نیکو استماع کرد و آن را با بر خرد خویش باز انداخت و شگال را از خطر رهانید و حاسدان شگال را تادیب نمود. لکن در این واقعه او را تجربتی افتاد بزرگ.^۱

همان طور که بیان گردید، شغال بی تجربه، به تدریج و ضمن انجام وظیفه، تجربه های بزرگی یاد گرفت. در حقیقت شغال در دوره ی اول معاونت خود به جهت بی تجربگی، فقط شاهد رویدادها بود و از رویداد آفرینی بهره ای نداشت.

اگر این گفته را بپذیریم که مردم در مواجهه با رویدادها به سه گروه تقسیم می شوند:

الف - معدودی، که رویداد می آفرینند.

ب - تعداد زیادی شاهد رویدادها هستند.

ج - اکثریت وسیعی در مقابل رویدادها بی تفاوتند.^۲

می توان نتیجه گرفت که: مدیران، استخدام یا انتخاب می شوند

۱ - نصرالله منشی، "کلیله و دمنه" مجتبی مینوی، چاپ چهارم، (تهران:

دانشگاه تهران، ۱۳۵۳)، ص باب شیرو شغال.

۲ - گری دسلر، "مبانی مدیریت"، داوود مدنی، چاپ پنجم، (تهران:

پیشبرد، ۱۳۷۳)، ص ۹.

تاریخچه بیافرینند. این مطلبی است که "گری دسلر"^۱ به آن باور دارد همچنان که مولف کتاب Yonetem عقیده دارد: کسانی که دنباله‌رو هستند، هرگز مدیر نخواهند شد.^۲

مدیر به عنوان یک "تیپ" ویژگی‌هایی دارد که الزاماً به مفهوم "مدیریت" نیست، بلکه ارتباط به شخصیت مدیر دارد.

"ریمندکاتل"^۳ عضو انجمن روانشناسی آمریکا و انگلستان (۱۹۵۵) معتقد است که باید هدف نظریه شخصیت^۴ این باشد که رفتار آدمی را در شرایط و اوضاع و احوال مختلف پیش بینی کند، به عبارت دیگر، شخصیت عبارتست از "چیزی که اجازه می‌دهد، پیش بینی کنیم، آدمی در اوضاع و احوال معین چه رفتاری خواهد داشت"^۵

کاتل صفات آدمی را به دو دسته تقسیم می‌کند، یک دسته صفات سطحی و دسته دیگر صفات عمقی. صفات سطحی، گروهی از رویدادهای رفتار هستند که آشکار و نمایانند و صفات عمقی موجبات واقعی رفتار و سرچشمه صفات سطحی می‌باشند. این صفات با دوامند و شناخت آنها برای مطالعه شخصیت ضرورت اساسی دارد. برخی از مصادیق صفات عمقی عبارتند از: باهوش، باهوش، شورانگیز، معتقد به اصول

1-G.Dessler

۲ - نورالله گنج، "YONETEM" ابوالفضل علیمحمدی (چاپ نشده).

3-R.Cattel

4-Personality

۵ - علی اکبر سیاسی، "نظریه‌های شخصیت"، چاپ پنجم، (تهران

دانشگاه تهران، ۱۳۷۱).

اخلاقی ، بااعتنا به امور، منطقی و بی‌باک ، حادثه جو، استقلال طلب ، و آزاد فکر.

چنان که ملاحظه می شود، روانشناسی ، شخصیت‌ها و تیپ‌های متفاوت رامی شناساندودانش مدیریت ، شخصیت‌های ویژه‌ای را برای تصدی پست‌های مدیریت توصیه می کند. با توجه به این که ویژگی‌های لازم برای مدیران ، در متون ادب فارسی بانظریه‌های هانری فایول، نظریه پرداز قرن بیستم فرانسوی ، مطابقت داشت ، آیا می توان به این نتیجه رسیدکه متفکرین ادب پارسی ، قرن‌ها پیش از آن که ویلهم ونت آلمانی در سال ۱۸۷۹ نخستین آزمایشگاه روانشناسی را در شهر لایپزیک ، افتتاح نماید، برخی از جنبه‌های روان آدمی را شناخته و اشاراتی به آن داشته‌اند.^۱؟ جواب منفی به این پرسش نمی توان داد ، چراکه حداقل یک تحقیق بنام " فرویدیسم با اشاراتی به ادبیات و عرفان " دراین زمینه صورت گرفته است .

دراین کتاب ، " نگارنده مجاهده ورزیده‌است تا فرویدیسم را با تمام جنبه‌های صحیح و سقیم آن ارائه نموده و برای توضیح مطالب از تمثیل و تلمیح و مجاز و استعاره و ارسال المثل سود جسته و به عرفان و ادبیات و هنرو میتولوژی^۲ استشهدا کند."^۳

۱. ابوالفضل علیمحمدی، " از داستانهای عامیانه چه می آموزیم، " چاپ اول (تبریز : هادی ، ۱۳۷۰) ، ص ۱۳ .

2 - Mytology

۳ - امیرحسین آریانپور، " فرویدیسم ، " چاپ دوم ، (تهران: کتابهای حبیبی ، ۱۳۵۷) ، ص ۱۱ .

نتیجه گیری:

هانری فایول در قرن بیستم ، آغازگر تحقیقاتی در زمینه مدیریت شرکتهای صنعتی شد و بر مبنای آن نظریه مربوط به مدیریت عمومی را ارائه نمود. روش تحقیقی فایول ، روشی بود که رنه دکارت فیلسوف فرانسوی در قرن هفدهم مطرح کرده بود. جالب توجه است که دکارت نیز به نوبه خود تحت تاثیر روش تحقیقی حکیم عمر خیام شاعر و ریاضیدان ایرانی بوده است .^۱

همان طوری که مشاهده شد، عقاید فایول در زمینه‌ی ویژگیهای مدیر با نظریه‌های اندیشمندان ایرانی (نظامی - نظام الملک - نصرالله منشی - عطار) مطابقت دارد.

آن چه که در این جا ناگزیر به جمع بندی آن هستیم ، زمان و تاریخ ترجمه آثار ادب فارسی به زبانهای انگلیسی و فرانسه می باشد، البته آن چه که مورد تاکید است ، تعداد ترجمه هانیست، بلکه اثر و جرقه‌ای است که این ترجمه ها در فرهنگ عمومی و در اذهان تیزبین غرب زده است و به این وسیله متفکران غرب موفق به اکتشاف گنجینه‌های علمی ایران شده‌اند.

در اواخر قرن هفدهم ، کلیله و دمنه با هدف آموزش زمامداری [مدیریت] به هیات حاکمه‌ی مستبد فرانسه به قلم لافونتن^۲ ترجمه شد.

۱ - زیگرید هوتکه، " فرهنگ اسلام در اروپا ، " مرتضی رهبانی، چاپ سوم (تهران ، فرهنگ اسلامی ، ۱۳۷۵)، ص ۱۹۱ و ۳۶ و ۵.

گارسن ودوتاسی^۱، منطق الطیر شیخ عطار را به فرانسه ترجمه کرد و ولتر^۲، ویکتور هوگو^۳، لامارتین^۴ و موریس مترلینگ^۵ را مسحور ادبیات ایران نمود... ویکتور هوگو و لوئی آراگون تحت تاثیر منطق الطیر عطار اشعاری سرودند که کمتر کسی ممکن است در فرانسه آنها را خواننده باشد.^۶

"منطق الطیر مهمترین اثر عطار در سال ۱۸۶۲ به وسیله فیتز جرال^۷ به انگلیسی ترجمه شد...."

هم چنین اولین اثر مهم در باره شخص نظامی و ترجمه‌ی دو فصل از اسکندرنامه در سال ۱۸۷۱ در لایب تسیگ، به وسیله‌ی دکتر ویلهلم باخر^۸ منتشر شد.... خانم دکتر زیگریده^۹ در رساله‌ی دکتر یوش به صراحت یادآوری می‌کند که مسلمانان و از جمله ایرانیان در بسیاری از زمینه‌ها رهبر تمدن اروپائیان بوده‌اند. او در رساله‌ی خویش، معتقد است که ایرانیان با طرح سئوالات و نشرافکار خود سرنخی به دست دانشمندان اروپائی داده‌اند تا قانونی را کشف یا روشی را تکمیل نمایند.

1-Carcin de Tassy

2-M.Voltaire

3 V.Hugo

4-A.de lamartin

5-M.Maeterlinck

۶ - جواد حدیدی، "از سعدی تا آراگون"، چاپ اول، (تهران، نشر دانشگاهی، ۱۳۷۳)، ص ۲۵۳ و ۲۴۶ و ۲۳۸.

7- F Gerald

8-Dr.Wilhelm Bacher

9-Sigrid Hunke

" هونکه هم چنین معتقد است که مسلمانان ، روحیه‌ی علمی فکر کردن و تحقیقاتی عمل نمودن را در بین اروپائیان پایه‌گذاری کرده اند و از جمله دكارت را پیرو خیام معرفی می‌کند."^۱

همین دكارتی که هانری فایول معتقد به تعمیم روشهای او در - مدیریت است .

تلاش و تجربه سی ساله‌ی هانری فایول در یک شرکت معدن ذغال سنگ موجب شد تا نامش را تا ابد " بعد از نام تیلور، بعنوان پیش‌رو مکتب مدیریت کلاسیک و یا مدیریت علمی " ، به ثبت برسانند. البته دانش مدیریت باسخت کوشی دانشمندانی نظیر آنان بود که در سطح جهانی جایگاه ویژه‌ای یافت ، اما در پیشینه‌ی تاریخی این دانش، نه نامی از خواجه نظام الملک به میان آمد، که حاصل تجربه و دانش سی سال وزارت با اقتدار خویش را به رشته‌ی تحریر در آورده بود و نه نامی از شیخ عطار و حکیم نظامی برده شد که جامعه‌ی غرب از قرن‌های پیش با اندیشه - های مدیریتی آنان آشنا شده بودند.

حقیقت این است که فایول و تیلور فقط به یک بعد از ابعاد مختلف مدیریت اهتمام می ورزیدند و آن " بالا بردن سقف تولید " ^۲ در کارخانه ها بود. " مقاومت شدید کارگران در مقابل " ^۳ تئوریهای تیلور

۱ - زیگرید، هونکه، " فرهنگ اسلام در اروپا، " مرتضی رهبانی، چاپ سوم (تهران ، فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۵)، ص ۱۹۱ و ۳۶ و ۵.

۲ - ۳ - محمدعباس زادگان ، " مکاتب و مبانی مدیریت ، " چاپ دوم ،

(تهران ، انتشار ، ۱۳۷۳).

نتیجه‌ی مستقیم این طرز تفکر بود. همچنانکه " سودهنگفت صاحبان سهام شرکت فولاد و ذغال " ^۱ از افتخارهای زندگی فایول محسوب گردید، اما تبعات آن دامنگیر اندیشه‌ی این نظریه پرداز فرانسوی شد.

در حالی که در اندیشه‌های مدیریت‌اندیشمندان ایرانی شرط حفظ عدالت و کرامت انسانی، همواره برای احراز مقام مدیریت و پیشوایی ضرورت داشته است.

رسالت ما این است که در گام اول به آثار گذشتگان خود، به چشم مواد خام بسیار پر ارزش بنگریم که نیاز به استخراج دارند. و در قدم دوم به فکر کاربردی کردن آنها با توجه به نیازهای عصر حاضر باشیم.

شاهد عینی، تاریخی این سخن آن که، اگر در سال ۱۹۵۶ لئون فستینگر ^۲، برای اولین بار، نقش ناهماهنگی ^۳ شناختی را مطرح و وجود صفت توجیه‌گرایی در انسان را عنوان نمود: " انسان بیش از آنکه عقل‌گرا باشد، توجیه‌گراست، و اصل روانشناختی تکان دهنده‌ای را در این زمینه وارد علم روانشناسی نمود و پایه‌ای تحقیقات عدیده‌ای را پی ریزی و تاکید نمود " اگر می‌خواهید رفتار انسانها درونی ^۴ شود ... سعی کنید راه توجیه مبتنی بر ترس و تهدید و راه توجیه مبتنی بر تضمین و تشویق بسنده را بر آنها به بندید... ^۵ " حضرت علی (ع) یک هزار و چهارصد سال پیش از وی این مطلب را به شرح زیر مطرح فرمود متأسفانه در طول تاریخ

۱ - همان

2-L.Festinger

3-Cognitive dissonance

4-Interhalization

۵ - الیوت اورنسون، " روانشناسی اجتماعی، " حسین شکرکن، چاپ دوم،

(اهواز، دانشگاه شهید چمران، ۱۳۶۲) ص ۱۵۷ - ۱۰۱ .

و فرهنگ ما چندان مورد توجه اهل فن قرار نگرفته و تعبیر و تفسیر روانشناختی بر آن هموار نشده است ، " الهی ما عبدتک خوفا من نارک و لا طمعا فی جنتک بل وجدتک اهلا للعباده فعبدتک " .
 " پروردگارا ، من تو را پرستش نکردم به طمع بهشت ، تو را پرستش نکردم از ترس آتش جهنم ، بلکه فقط تو را چون شایسته پرستش یافتم عبادتت کردم " .^۱

۱- استاد شهید مرتضی مطهری، " فلسفه اخلاق، " چاپ چهارم ، تهران ،

منابع

- ۱- آریانپور، امیرحسین، " فرویدیسم"، چاپ دوم، (تهران : کتاب های حبیبی، ۱۳۵۷).
- ۲- استیس، " عرفان و فلسفه"، بهاءالدین خرمشاهی، چاپ دوم، (تهران، سروش، ۱۳۶۱).
- ۳- اورنسون، الیوت " روانشناسی اجتماعی"، حسین شکرکن، چاپ دوم، (اهواز، دانشگاه شهید چمران، ۱۳۶۲).
- ۴- بدیع، امیرمهدی، " یونانیان و بربرها"، احمدآرام، چاپ دوم، (تهران، پرواز، ۱۳۶۲).
- ۵- پرهیزکار، کمال، " تئوریهای مدیریت"، چاپ ششم، (تهران آگاه، ۱۳۷۵).
- ۶- ترواٹا، رابرت، " اصول مدیریت و رفتار سازمانی"، عین اله علا، چاپ اول، (تهران : زوار، ۱۳۶۹).
- ۷- جی - ای، کل، " تئوریها و فرآیند مدیریت"، سهراب خلیلی شوری، چاپ اول، (تهران : مدیریت دولتی، ۱۳۷۲).
- ۸- جی . هیکس، هربرت، " تئوریهای سازمان مدیریت"، گوئلکهن، چاپ ششم، (تهران : اطلاعات، ۱۳۷۲).
- ۹- دسلر، گری، " مبانی مدیریت"، داوودمدنی، چاپ پنجم، (تهران : پیشبرد، ۱۳۷۳).
- ۱۰- زرینکوب، عبدالحسین، " پیرگنجه در جستجوی ناکجاآباد"، چاپ اول، (تهران : سخن، ۱۳۷۲).

- ۱۱ - زرین کوب ، عبدالحسین ، " تاریخ درترازو " ، چاپ اول ،
(تهران : امیرکبیر ، ۱۳۵) .
- ۱۲ - زرین کوب ، عبدالحسین ، " تاریخ مردم ایران قبل از اسلام " ،
چاپ اول ، (تهران : امیرکبیر ۱۳۶) .
- ۱۳ - سیاسی ، علی‌اکبر ، " نظریه های شخصیت " ، چاپ پنجم ،
(تهران : دانشگاه تهران ، ۱۳۷۱) .
- ۱۴ - صفاری ، کوکب ، " افسانه ها و داستانهای ایرانی در انگلیس " ،
چاپ اول ، (تهران : دانشگاه تهران ، ۱۳۵۷) .
- ۱۵ - عباس زادگان ، محمد ، " مکاتب و مبانی مدیریت ، چاپ دوم ،
(تهران : انتشار ، ۱۳۷۳) .
- ۱۶ - عطار نیشابوری ، فریدالدین ، " منطق الطیر " ، احمد رنجبر ،
چاپ سوم ، (تهران : اساطیر ، ۱۳۷۰) .
- ۱۷ - علیمحمدی ، ابوالفضل ، " از داستانهای عامیانه چه می‌آموزیم
چاپ اول ، (تبریز : هادی ، ۱۳۷۰) .
- ۱۸ - عظیمی ، سیروس ، " مباحث اساسی در روانشناسی " ، چاپ سوم
تهران ، ۱۳۵۰ .
- ۱۹ - فصلنامه مدیریت دولتی ، شماره ۲۱ ، تابستان ۱۳۷۲ .
- ۲۰ - گنجوی ، نظامی ، " خسرو و شیرین " ، عبدالمحمدآیتی ، چاپ
اول ، (تهران ، جیبی ، ۱۳۵۳) .

- ۲۱ - مطهری ، مرتضی ، " فلسفه اخلاق ، " چاپ چهارم ، (تهران : دفتر انتشارات اسلامی ، ۱۳۶۲) .
- ۲۲ - ماندل ، دیوید ، " علم و هنر ، " بهروز عزیدفتری ، (ماهنامه ادبیات معاصر ، شماره نهم و دهم ، دی و بهمن ۷۵) .
- ۲۳ - منشی ، نصرالله ، " کلیله و دمنه ، " مجتبی مینوی ، چاپ چهارم ، (تهران : دانشگاه تهران ، ۱۳۵۳) .
- ۳۴ - نظام الملک ، " سیاستنامه ، " هیوبرت دارک ، چاپ دوم ، (تهران : علمی و فرهنگی ، ۱۳۴۶) .
- ۲۵ - هونکه ، زیگرید ، " فرهنگ اسلام در اروپا ، " مرتضی رهبانسی ، چاپ سوم ، (تهران : فرهنگ اسلامی ، ۱۳۷۰) .
- ۲۶ - یوسفی ، غلامحسین ، " دیداری با اهل قلم ، " چاپ اول ، (مشهد : دانشگاه فردوسی ، ۱۳۵۵) .